

DOMINIK DUKA, LITURGIE (1. ČÁST)
podle časopisu Amen 11/2000, mírně upraveno

Liturgie v křesťanském pojetí je spásný čin zaměřený k chvále Boží a k posvěcení člověka. Přejímá kultické prvky, které jsou vlastní nejen lidské přirozenosti, ale i zvířatům; dává jim však nový smysl, začleňuje je do Kristova díla spásy. Podoba liturgie není neměnná, vyvíjí se spolu s člověkem, s jeho citlivostí na určitá znamení a gesta, s jazykem, s podmínkami, ve kterých církev žije. Co se nemění, je podstata liturgie, tedy to, co do ní vnáší Bůh.

Liturgie jako kult V liturgii se setkáváme s kultickými gesty, která jsou člověku přirozená. Dokonce můžeme sledovat i určitý atavistický ráz některých liturgických postojů a gest. Stání, sezení, prostrace, z které se později vyvine klečení, jsou úkony, se kterými se setkáváme u všech živých bytostí. Stání vyjadřuje pohotovost být k službě, být k dispozici a je i projevem úcty. Usedáme, když chceme druhému naslouchat, když s druhým chceme vytvářet určité pevnější a trvalejší společenství. Vrháme se k zemi, vzdáváme se, když jsme zasaženi tajemstvím Boží přesažnosti. Mimochodem i ve smečce poražený vlk vyjádří svou podřízenost prostrací, ulehne jakoby na lopatky před vítězem.

Všimněme si rukou. I tato gesta jsou hluboce výmluvná, ale zcela přirozená. Nabídněte kostku cukru svému oblíbenému čtyřnohému příteli, zvedne své pacičky a prosí. I my zvedáme své ruce, otevíráme náruč, abychom přijali dar. Tato gesta našich rukou mají své místo nejen v obecném životě, ale i v kultu všech náboženských kultur. Jsou také autentickými gesty křesťanské liturgie a není možné je odmítat či vymýšlet nová, protože žádná nová gesta v tomto smyslu neexistují.

Vedle prehistorie liturgie, jejího života a vývoje, rozlišujeme v samotné křesťanské liturgii několik důležitých období. Prvním obdobím je **doba liturgické improvizace**. Je to období prvních staletí křesťanství, kdy se křesťanská liturgie, zvláště ta část, kterou dnes nazýváme "bohoslužbou slova", vyvíjí ve své návaznosti na liturgii synagogy.

Druhou část mešní oběti, kterou nazývají Skutky apoštolské "lámání chleba", čili eucharistie, slavilo společenství křesťanů především ve svých domech, nikoliv v katakombách (bohoslužby v katakombách souvisely pouze s pohřebním obřadem). Je též odvozen z židovského rituálu, a to prostřednictvím poslední večeře, kterou slavil Ježíš se svými učedníky v rámci rituální velikonoční (pesachové) hostiny. Zde jsou společné a pevné konstanty eucharistické bohoslužby, s nimiž se setkáváme ve všech liturgických rodinách. Přijaly však v rámci hlásání evangelia jazyk jednotlivých oblastí - aramejštinu (hebrejštinu), syrštinu, koptštinu, řečtinu - a při formování jejich liturgií se uplatnily i místní kultury a tradice.

V dalším období (4. století) církev vystupuje "z katakomb", tedy z ilegality, a liturgie získává ráz **veřejného kultu**. Stěhuje se z domů do veřejného prostoru, kterým se stává na prvním místě bazilika, místo určené pro veřejné úkony a zároveň tržnice. Na tuto skutečnost nezapomněl římský lid dodnes, proto se v římských bazilikách mimo bohoslužbu i zbožní věřící či preláti chovají velmi nenuceně. Je zapotřebí si uvědomit, jak určité civilizační vlivy přezívají až do naší doby.

Od tohoto okamžiku můžeme sledovat liturgii, která dostává jistý oficiální, ale také hluboce kultovní ráz. Tato forma je adekvátní a přehnaná kritika vývoje liturgie v tomto období vyrůstá z neporozumění kultu.

Politický vývoj rozdělil velkou Římskou říši, ve které se zrodilo křesťanství, na Západ a Východ. **Rozdělení liturgie** není dáno jenom převzetím určitých kultických prvků starých podrobených národů. Při studiu dějin liturgie se setkáváme s vlivem obřadů starého Egypta a Mezopotámie, které se přes antická mystéria uplatnily v rámci symbiosy nejenom v byzantské, ale i v římské liturgii. Na rozdělení liturgie mělo vliv především jazykové rozdělení říše, kdy Východ v převážné části používá řeckého jazyka a Západ zase latinského. Neznamena to však, že by na Východě řecký jazyk vytlačil již konstituované liturgie ve východních jazycích, naopak liturgických jazyků přibývá; jsou to etiopský jazyk (*gheez*), aramejšтина a gruzínština.

Pod názvem **Gregoriánská reforma** si představujeme spíše reformu liturgického zpěvu, který dostává název gregoriánský chorál podle papeže sv. Řehoře Velikého. Význam této reformy ale přesahuje rámec zpěvu. Znamená to určité zformování liturgie, ze které bude žít západní antické křesťanství až do vrcholného středověku. Tato reforma nám dovoluje používat termínu *římská liturgie*, jejíž stabilizující a kultivující prvek představují benediktinské kláštery. Ty formovaly kulturu a civilizaci západní Evropy ve druhé polovině prvního tisíciletí. Není náhodné, že sám papež Řehoř Veliký byl benediktin.

Vedle této benediktinské linie v římské liturgii je zapotřebí zmínit vlivy Iroskotů, které vstoupí do dějin liturgie rasantním způsobem liturgickými úpravami karolinské renesance. Hovoříme o *kolínském mešním řádu*. Nejenom vyznání viny (*confiteor*), ale i velké změny liturgie velikonočního Tridua, jako je svěcení velikonočního ohně, chvalo zpěv na velikonoční svíci (*Exultet*), jsou dary, kterými Iroskotové obohatili římskou liturgii. Díky Iroskotům se do římské liturgie dostaly některé prvky východní. Oni je přijali jako dědictví východních mnichů, kteří našli útočiště v době ariánství na Západě, nakonec se asimilovali se západním mništvím a vytvořili zvláštní podobu iroskotského mnišství, které provedlo rechristianizaci Evropy po pádu Západořímské říše a předalo s křesťanstvím i dědictví antické kultury barbarským nájezdníkům.